

ઝેડૂતોનું કૃષિધામ

મેથીની વૈજ્ઞાનિક ખેતી પદ્ધતિ

ડૉ. મનીષ વી. પટેલ

ડૉ. આર. એ. પટેલ

શ્રી બી. કે. પટેલ

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર

ગણપત યુનિવર્સિટી

મહેસાણા ડિસ્ટ્રીક્ટ એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન, જી. મહેસાણા

ફોન - ફેક્સ : (૦૨૭૬૨) ૨૮૯૧૮૯

ઉત્તર ગુજરાત મસાલા પાકોના વિસ્તાર અને ઉત્પાદનની દ્રષ્ટિએ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. મહેસાણા જીલ્લામાં મેથીના પાકનું વાવેતર વધતું જાય છે. પરંતુ આ વિસ્તારની સરેરાશ ઉત્પાદકતા અને પાકની આનુવંશિક ઉત્પાદનક્ષમતા વચ્ચે ઘણો મોટો તફાવત જોવા મળે છે. એકમ વિસ્તારમાંથી ઓછા ખર્ચે સારી ગુણવત્તાવાળું વધુ ઉત્પાદન મેળવવા માટે નીચે મુજબ પાક પદ્ધતિ અપનાવવી ખાસ જરૂરી છે.

જમીન અને આબોહવા :

મેથીના પાકને સારી નિતાર શક્તિ ધરાવતી ગોરાડું અને મધ્યમકાળી જમીન વધુ અનુકૂળ છે. મેથીના પાકને ઠંડુ અને મધ્યમસૂકું વાતાવરણ વધુ અનુકૂળ છે.

જમીનની તૈયારી અને સેન્દ્રિય ખાતર :

પ્રતિવિઘે ૬ થી ૭ ગાડી સારું કહોવાયેલું છાણીયું ખાતર જમીનમાં નાખીને ૨ થી ૩ ખેડ કરી ખાતરને જમીનમાં બરાબર ભેળવીને જમીનને વાવણી લાયક તૈયાર કરવી.

ખાતની પસંદગી :

વધુ ઉત્પાદન માટે ગુજરાત મેથી-૨ અને ગુજરાત મેથી-૧ ખાતોનું વાવેતર કરવું જોઈએ.

વાવેતર સમય :

મેથી પાકની વાવણીનો યોગ્ય સમય નવેમ્બર માસનું પ્રથમ અઠવાડિયું છે. આનાથી મોડી વાવણી કરવાથી કુલ અવસ્થાએ અને દાણા બેસવાની અવસ્થાએ ઉષ્ણતામાન વધારે હોય છે જેથી દાણા બેસતા નથી અથવા ઝીણા રહે છે.

ઊંચારણનો દર :

મેથીના વાવેતર માટે ૪ થી ૫ કિ.ગ્રા. ઊંચારણ પ્રતિ વિઘાની જરૂરિયાત રહે છે.

બીજ માવજત :

વાવણી પહેલાં મેથીને ૩ થી ૪ કલાક પાણીમાં પલાળવાથી ઉગાવો સારો અને ઝડપી થાય છે. બીજને પારાયુક્ત દવા જેવી કે સેરેસાન કે

ચાચરમનો ૨ ગ્રામ દવા/કિ.ગ્રા. બીજ દીઠ ૫૮ આપવો. એઝોટોબેક્ટર, રાઈઝોબિયમ તથા સ્યુડોમોનાસ સ્ટ્રેઈટાનું ૧ કિ.ગ્રા. બીજ દીઠ ૧૫ થી ૨૦ ગ્રામ કલ્ચરનું પ્રમાણ રાખી બીજને ૫૮ આપવાથી નાઈટ્રોજન અને ફોસ્ફરસ ખાતરની જરૂરિયાત ઘટાડી શકાય છે. બીજને પારાયુક્ત દવાનો ૫૮ આપવાનો હોય તો કલ્ચરનું પ્રમાણ બમણું રાખવું તેમજ બીજને ૫૮ આપ્યા બાદ તુરંતજ વાવણી કરવી.

વાવણી અંતર :

મેથીના પાકની વાવણી ૩૦ સે.મી.ના અંતરે કરવી.

ખાતર વ્યવસ્થા :

મેથીના પાકને વિદ્યા દીઠ ૫ કિલો નાઈટ્રોજન અને ૧૦ કિગ્રા ફોસ્ફરસની જરૂર છે. આ માટે ૨૨ કિગ્રા ડીએપી અને ૨.૫ કિગ્રા યુરિયા પાયાના ખાતર તરીકે વાવણી સમયે આપવું જોઈએ. ગુણવત્તાસભર વધુ ઉત્પાદન લેવા માટે વિદે ૨.૫ કિગ્રા ગંધક પાયામાં આપવો જોઈએ.

પિયત વ્યવસ્થા :

મેથીનું વધુ ઉત્પાદન લેવા માટે ૫ થી ૭ પિયત આપવા જરૂરી છે. પ્રથમ પિયત વાવણી સમયે જ્યારે બાકીના પિયત જરૂર મુજબ ૧૫ થી ૨૦ દિવસના અંતરે આપવા. મેથી પાકની કટોકટીની અવસ્થાઓ જેવી કે ફુલ અવસ્થા, શીંગ અવસ્થા, દાણાના વિકાસની અવસ્થાએ ચોક્કસ પિયત આપવું. મેથીના પાકમાં કુવારા પશ્ચતિથી પિયત આપવાથી ૩૪ ટકા વધુ ઉત્પાદન મળે છે. વાદળછાયા તેમજ ઝાકળ યુક્ત વાતાવરણમાં પિયત આપવાનું ટાળવું.

નિંદણ વ્યવસ્થા :

મેથીના પાકમાં નિંદામણના કારણે ૪૦ થી ૫૦ ટકા ઉત્પાદનમાં ઘટાડો થાય છે. મેથીના ઉગાવા બાદ ૨૦-૩૦ અને ૪૦-૫૦ દિવસે બે વખત હાથથી નિંદામણ કરવું જોઈએ. વાવણીના ૩૦ દિવસે એક અંતર ખેડ કરવી જોઈએ. રાસાયણિક નિંદણ નિયંત્રણ માટે પેન્ડીમિથાલીન ૬૦૦ ગ્રામ પ્રતિ હેક્ટર વાવણી બાદ પાકના ઉગાવા પહેલા ૫૦૦ લીટર પાણીમાં ઓગાળી છંટકાવ કરવો.

પાક સંરક્ષણ :

રોગ :

ભૂકીઘારો (છાશિયો) :

ભૂકીઘારા માટે ૩૦૦ મેશ ગંધકની ભૂકી ૨૫ કિ.ગ્રા./હેક્ટર પ્રમાણે વાવણી બાદ ૪૫ દિવસે સવાર માં છોડ ઉપર ઝાકળ હોય ત્યારે છાંટવી અથવા દ્રાવ્ય ગંધક ૨૫ ગ્રામ ૧૦ લિટર પાણીમાં ઓગાળી સવારે ઝાકળ ઉડી ગયા પછી છંટકાવ કરવો. જરૂર જણાયતો ૧૦-૧૫ દિવસના અંતરે બીજો છંટકાવ કરવો.

જીવાત :

મોલોમશી, તડતડીયા, શ્રીપ્સ અને દાણાની માખી

આ જીવાતોના અસરકારક અને પોષણક્ષમ નિયંત્રણ માટે ૧ લીટર પાણીમાં ૧ મી.લી. મિથાઈલ-ઓ-ડીમેટોન અથવા ડાયમિથોએટ અથવા ફોસ્ફામીડોન દવાનો છંટકાવ કરવો.

ઉઘર્ષ :

ઉત્તર ગુજરાતની જમીનમાં મેથીના પાકમાં ઉઘર્ષથી થતા નુકશાનને અટકાવવા ઉનાળામાં ઉંડી ખેડ કરવી. પાકના અવશેષો વીણીને નાશ કરવો. ખેતરમાં ઉઘર્ષના રાફડા જોવા મળે તો નાશ કરવો. ઉઘર્ષના નિયંત્રણ માટે મેથીના બીજને વાવતા પહેલા ૧૦ કિલો બિયારણ દીઠ એન્ડોસલ્ફાન ૩૫% ઈસી ૭૦ મી.લી. અથવા ક્લોરપાયરીફોસ ૨૦% ઈસી ૫૦ મી.લી. દવા લઈ અડધા લીટર પાણીમાં મિશ્રણ કરી વાવેતરની આગલી રાત્રે બધાજ દાણાને એકસરખો પટ આપી ખુલ્લી જગ્યામાં દાણા સુકવી બીજ દિવસે વાવણી કરવી. ઉભા પાકમાં ઉઘર્ષનો ઉપદ્રવ જણાયતો ક્લોરપાયરીફોસ દવા પિયત સાથે ટીપે ટીપે આપવી.

કાપણી :

મેથીનો પાક ૧૧૦ થી ૧૨૦ દિવસે પરિપક્વ થઈ જાય છે. છોડના પાન અને શીંગો પીળા રંગની થાય ત્યારે પાંદડા ખરવાની શરૂઆત થાય ત્યારે કાપણી કરવી. કાપણી સવારના સમયે કરવી જોઈએ જેથી શીંગો ફાટી જતી અટકાવી શકાય. ખળામાં ૪-૫ દિવસ તડકામાં સુકવ્યા બાદ મેથીના દાણાને ટ્રેક્ટરની મદદથી પગર કરી અથવા શ્રેસરની મદદથી છૂટા પાડવા.

ઉત્પાદન :

મેથીનું સરેરાશ ઉત્પાદન ૪૨૫ થી ૪૭૫ કિ.ગ્રા. પ્રતિ વિઘા મળે છે.